

बोट लावीन तिथे...

“ए, मला गुदगुल्या केलेल्या आवडत नाहीत हं”,

छोट्या संग्रामने निक्षून सांगितलं. त्याच्या पायावर मजेने पीस फिरवणाऱ्या मामाला नवलच वाटलं.

बहुधा गुदगुल्या करणं हा आईबाळाचा किंवा भावंडांचा मजेचा खेळ असतो. आई आणि बाळ दोघंही खुशीत असताना, ‘एssक इथे होता हंss,’ करत, उत्कंठा वाढवत नेत, मध्येच नेमका एक बेसावध क्षण पकडून, ‘कढीचं पाळ फुटलं रे फुटलं’ म्हटल्यावर बोट-पीस लावण्यापूर्वीच खुदुखुदुच्या अनावर उकळ्या फुटतात. पण तो सारा खेळ त्या दोघांच्या जिव्हाळ्याच्या नात्यावर अवलंबून असतो.

तोच खेळ अनोळखी माणसाने केला तर अनावर हसू येतं पण त्यात मजा येत नाही. म्हणून तर रोमन सम्राटांनी आणि हिटलरनेही तशा अस्वली, ‘निर्दय गुदगुल्या’ छळाचा भाग म्हणून वापरल्या. तशा गुदगुल्यांचं हसू जाणत्या मेंदूच्या अखत्यारात नसतं. मेंदूच्या देठाजवळचा नेणता भाग ती जबाबदारी सांभाळतो. आपल्या आपण गुदगुल्या करून घ्यायच्या ठरवल्या की तर आपल्या हाताचा इरादा लहान मेंदूला समजतो. तो त्याबद्दल मोठ्या, जाणत्या मेंदूकडे चुगली करतो. जाणता मेंदू त्या देठाजवळच्या नेणत्याला गप्प करतो; गुदगुल्या होत नाहीत. जाणता मेंदू विनोद, अपेक्षा ही खाती सांभाळतो. त्यांच्या अखत्यारातलं हसू नेहमीच आनंद देतं. गुदगुल्यांचा विनोदाशी काहीही संबंध नसतो.

मग गुदगुल्या होतातच कशाला? गुदगुल्यांचे दोन प्रकार असतात. अंगावर मुंगी-कोळी-किडा हुळहुळला की हलक्या गुदगुल्या होतात. तशीच प्रतिक्रिया घोड्यांमध्येही दिसते. आपसूकच अंगाची हालचाल होते; हात किंवा शोपटी तिथे जाते आणि किडा झटकून टाकला जातो. मुद्दाम बोटाने केल्या जाणाऱ्या गुदगुल्या अधिक आक्रमक असतात. शरिराच्या सर्वात असुरक्षित भागांवर हल्ला करतात. त्यांनी स्पर्शाबरोबर थोडा दाबही जाणवतो.

त्यांनी हसू आलं तरी हावभाव आणि अंगविक्षेप 'नको, नको'चेच असतात. तशा गुदगुल्या गोरिला, चिंपान्झी वगैरे माकडांनाही होतात. प्रयोगशाळेतले उंदीरही गुदगुल्या केल्यावर तारसप्तकाच्या पार सूर लावून हसतात. भयावह शार्कमासेही गुदगुल्या केल्यावर 'तंत्र'मुग्ध होऊन निश्चल रहातात.

उत्क्रांतिवादाच्या नव्या विचारांनुसार गुदगुल्या हा आक्रमणाचा खेळ आहे. त्यात आक्रमक आणि शरणागत दोघांनाही टोकाची भूमिका घ्यायची इच्छा नसते. शरणागत बचावाचा पवित्रा घेतो. पण त्याच्यातलाही दबलेला आक्रमकपणा अनावर हसण्यातून व्यक्त होत रहातो. हे बचावाचं उपयुक्त तंत्र प्राण्यांच्या सामूहिक स्मृतीमध्ये नोंदलं गेलं; उत्क्रांतीत टिकून राहिलं. माणसांसारख्या प्रगत प्राण्यांच्या प्रणयक्रीडेत ते तंत्र उत्तेजक म्हणून वापरलं जातं. आई बाळाला गुदगुल्या करून बचावाचे पवित्रे शिकवते.

जेव्हा आक्रमक अनोळखी, परका किंवा छळवादी असतो तेव्हा ती स्पर्शाची अरेरावी नकोशी होते. जेव्हा 'तुमचं आमचं जमलं' थाटात खुशीचा मामला असतो तेव्हा गुदगुल्यांनी स्पर्शाची पालवी थरारते आणि 'बोट लागेल तिथे गुदगुल्या' होतात.

संग्राम मोठा झाला की त्यालाही त्यातली गंमत कळेलच.

डॉ. उज्ज्वला दळवी

-ujjwalahd9@gmail.com
('esakal.com' च्या सौजन्याने)